

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و الهیات

بخش الهیات

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش علوم قرآن
و حدیث

استنادها و شواهد قرآنی در کلام امام رضا (علیه السلام)

مؤلف:

امین باقری نژاد

استاد راهنما:

دکتر رضا رستمی زاده

استاد مشاور:

دکتر فاطمه السادات حسینی

دی ماه ۱۳۹۳

تقدیم به ساحت مقدس

حجت قاطعه ربّانی و محقق حقایق امکانی

کنز مخفی غیبی و حقیقت کتاب لاریبی

مصدق علم مطلق و شاهد غیب محقق

روح ارواح و حیات در اشباح

منشأ قبول فیوضات و مکمل جمیع ظهورات

هندسه عوالم وجود و بحر موج نشأت وجود

علی بن موسی الرضا (علیه السلام)

تشکر و قدردانی

خدایا! سپاس تو راست بر آنچه می‌گیری و عطا می‌فرمایی و شفا می‌دهی یا مبتلا می‌سازی. سپاسی که تو را رضایت‌بخش‌ترین، محبوب‌ترین و ممتازترین باشد و از رسیدن به پیشگاهت باز نماند. (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۹).

اکنون که با یاری و لطف پروردگار یگانه، نگارش و تدوین پایان‌نامه به اتمام رسیده است، بر خود لازم می‌دانم مراتب سپاس خویش را به سرورانی تقدیم نمایم که ارائه پایان‌نامه حاضر مرهون مساعدت‌های بی‌شائبه آنان بوده است. بدین وسیله از استاد بزرگوارم، دکتر رضا رستمی‌زاده که بزرگوارانه و دلسوزانه با نظرات ارزشمند و کمک‌های بی‌دریغ خویش راه‌گشای انجام این پژوهش بوده‌اند، کمال تشکر را دارم. در پرتو روحیه پر از امید ایشان بود که تمامی دلسردی‌هایم رنگ می‌باخت و در سایه وجود خستگی‌ناپذیرشان، پرسش‌های گاه و بی‌گاهم پاسخ می‌یافت. توفیق روزافزون برای ایشان از درگاه خداوند متعال مسئلت دارم.

هم‌چنین از استاد مشاور گرامی، دکتر فاطمه السادات حسینی که با رهنمودهای خویش مرا مورد لطف خویش قرار داده و در نگارش و تنظیم پایان‌نامه یاری نموده‌اند، صمیمانه سپاسگزارم.

از پدر و مادر عزیز و مهربانم که در این راه با دعای خیر و زحمات بی‌دریغ خود همراه و پشتیبانم بوده‌اند تقدیر و سپاس می‌نمایم.

چکیده

امام رضا (علیه السلام) در میان اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) بین شیعیان به ویژه ایرانیان جایگاه خاصی دارد و عالم آل محمد (صلی الله علیه و آله) نام گرفته است. حرکت‌های فرهنگی و علمی آن حضرت (علیه السلام) در جهت گسترش مکتب اهل بیت (علیهم السلام) بر کسی پوشیده نیست و هرچه که پیرامون شخصیت آن حضرت (علیه السلام) فعالیت علمی و پژوهشی انجام گیرد ارزشمند است. گنجینه باقیمانده از آن حضرت (علیه السلام) پر از گوهرهای ناب و شایسته‌ای است که می‌تواند برای همگان سودمند باشد. بررسی سخنان امام رضا (علیه السلام) از منظر توجه به شواهد قرآنی در کلام آن حضرت (علیه السلام) یکی از این فعالیت‌هاست. اینکه آن حضرت (علیه السلام) تا چه حد از شواهد قرآنی به صراحت استفاده نموده است و تا چه حد به شکل غیرصریح محتوای قرآن را در کلام خود گنجانده اند، مورد توجه این پژوهش می‌باشد. در این پایان‌نامه دو امر بیش از هر چیز مورد تأکید قرار گرفته است؛ یکی ارائه نمایه‌ای اجمالی از سخنان آن حضرت (علیه السلام) و آشکار ساختن استنادات قرآنی صریح و غیرصریح وی در آن نمایه و دیگر شرح و توضیح برخی از این استنادات در حد توان خود. البته باید گفت که استنادات صریح امام رضا (علیه السلام) در بیان اصول دین و استنادات غیرصریح ایشان در شرح فروع دین و اخلاقیات بیشتر است. البته جا دارد که بگوییم برای هر سخنی از آن حضرت (علیه السلام) می‌توان به راحتی اثری از قرآن را یافت.

واژگان کلیدی: امام رضا (علیه السلام)، استنادات، قرآن، صریح، غیرصریح.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات و تعاریف

۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- بیان مسأله	۲
۱-۳- هدف‌های تحقیق	۳
۱-۴- ضرورت انجام تحقیق	۳
۱-۵- سوال‌ها یا فرضیه‌های تحقیق	۳
۱-۶- تعریف مفاهیم مطرح شده در سوال‌ها و فرضیه‌ها	۴
۱-۶-۱- امام رضا (علیه السلام)	۴
۱-۶-۲- استنادات و شواهد	۴
۱-۶-۳- قرآن	۵
۱-۶-۴- صریح	۵
۱-۶-۵- غیر صریح	۵
۱-۷- کلید واژگان طرح تحقیق و معادل لاتین آن	۶
۱-۸- پیشینه تحقیق	۶
۱-۹- نوع تحقیق	۷

فصل دوم: نگاهی به شخصیت امام رضا (علیه السلام) و آثار آن حضرت

۲-۱- تولد امام رضا (علیه السلام)	۱۰
۲-۲- شخصیت عبادی امام رضا (علیه السلام)	۱۱
۲-۳- شخصیت اخلاقی امام رضا (علیه السلام)	۱۲
۲-۴- شخصیت اجتماعی و سیاسی امام رضا (علیه السلام)	۱۳
۲-۵- آثار تبعات حضور امام رضا (علیه السلام) در ایران	۱۴
۲-۶- جایگاه علمی امام رضا (علیه السلام)	۱۵
۲-۷- معرفی برخی اصحاب و راویان امام رضا (علیه السلام)	۱۷

- ۲-۸- آثار علمی امام رضا (علیه السلام)..... ۲۰
- ۲-۹- شهادت امام رضا (علیه السلام)..... ۲۲

فصل سوم: استنادات قرآنی امام رضا (علیه السلام) در اعتقادات

- ۳-۱- توحید..... ۲۷
- ۳-۱-۱- توحید ذاتی..... ۲۸
- ۳-۱-۱-۱- استنادات صریح قرآنی ۲۹
- ۳-۱-۱-۲- استنادات غیر صریح قرآنی..... ۳۰
- ۳-۱-۲- صفات الهی..... ۳۱
- ۳-۱-۲-۱- استنادات صریح قرآنی..... ۳۱
- ۳-۱-۲-۲- استنادات غیر صریح قرآنی..... ۳۴
- ۳-۱-۳- توحید افعالی..... ۳۵
- ۳-۱-۳-۱- استنادات قرآنی..... ۳۶
- ۳-۱-۳-۴- توحید در عبادت..... ۳۷
- ۳-۱-۴-۱- استنادات صریح قرآنی..... ۳۸
- ۳-۱-۴-۲- استنادات غیر صریح قرآنی..... ۳۹
- ۳-۱-۵- استنادات قرآنی در باب توحید در مناظرات..... ۴۰
- ۳-۲- نبوت..... ۴۷
- ۳-۱-۲- استنادات قرآنی در باب نبوت عامه..... ۴۷
- ۳-۲-۲- استنادات قرآنی در باب نبوت خاصه..... ۴۸
- ۳-۲-۳- استنادات قرآنی در مناظرات در نبوت..... ۴۹
- ۳-۳- امامت..... ۵۲
- ۳-۱-۳-۳- استنادات صریح قرآنی در باب امامت خاصه..... ۵۳
- ۳-۳-۲- استنادات غیر صریح قرآنی در باب امامت خاصه..... ۶۰
- ۳-۳-۳- استنادات قرآنی در باب امامت در مناظرات ۶۲
- ۳-۴- معاد..... ۶۹
- ۳-۱-۴- استنادات صریح قرآنی در باب معاد..... ۷۰
- ۳-۵- عدل الهی..... ۷۲
- ۳-۱-۵- استنادات غیر صریح قرآنی در باب عدل الهی..... ۷۳

فصل چهارم: استنادات قرآنی امام رضا (علیه السلام) در خط مشی عملی و باطنی

۷۶.....	۱-۴-۱- فروع دین و استشهاد قرآنی آن در کلام امام رضا (علیه السلام).....
۸۸.....	۲-۴-۲- اخلاق.....
۸۹.....	۱-۲-۴-۱- ایمان.....
۸۹.....	۱-۲-۴-۱-۱- استنادات صریح قرآنی در باب ایمان.....
۹۱.....	۲-۴-۱-۲-۱- استنادات غیرصریح قرآنی در باب ایمان.....
۹۲.....	۲-۴-۲-۲- شکرگزاری.....
۹۳.....	۲-۴-۲-۱- استنادات صریح قرآنی در باب شکرگزاری.....
۹۴.....	۲-۴-۲-۲- استنادات غیرصریح قرآنی در باب شکرگزاری.....
۹۴.....	۳-۴-۲- توکل.....
۹۵.....	۳-۴-۱- استنادات صریح قرآنی در باب توکل.....
۹۶.....	۳-۴-۲- استنادات غیرصریح قرآنی در باب توکل.....
۹۷.....	۴-۲-۴- صلۀ رحم.....
۹۷.....	۴-۲-۱- استنادات صریح قرآنی در باب صلۀ رحم.....
۹۸.....	۴-۲-۲- استنادات غیرصریح قرآنی در باب صلۀ رحم.....
۹۸.....	۵-۲-۴- دعا و عبادت.....
۹۹.....	۴-۲-۵-۱- استنادات غیرصریح قرآنی در باب دعا و عبادت.....
۱۰۱.....	۴-۲-۶- تواضع.....
۱۰۱.....	۴-۲-۶-۱- استنادات غیرصریح قرآنی در باب تواضع.....
۱۰۲.....	۴-۲-۷- محاسبه نفس.....
۱۰۳.....	۴-۲-۷-۱- استنادات غیرصریح قرآنی در باب محاسبه نفس.....
۱۰۴.....	۴-۲-۸- سکوت.....
۱۰۴.....	۴-۲-۸-۱- استنادات غیر صریح قرآنی در باب سکوت.....
۱۰۵.....	۴-۲-۹- صبر و شکیبایی.....
۱۰۶.....	۴-۲-۹-۱- استنادات غیر صریح قرآنی در باب صبر و شکیبایی.....
۱۰۷.....	۴-۲-۱۰- استغفار.....
۱۰۷.....	۴-۲-۱۰-۱- استنادات غیر صریح قرآنی در باب استغفار.....

۱۰۸.....	۱۱-۲-۴- وفای به عهد و ادای حق.....
۱۰۹.....	۱-۱۱-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب وفای عهد.....
۱۱۰.....	۱۲-۲-۴- تفکر.....
۱۱۰.....	۱-۱۲-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب تفکر.....
۱۱۱.....	۱۳-۲-۴- معرفت.....
۱۱۱.....	۱-۱۳-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب معرفت.....
۱۱۲.....	۱۴-۲-۴- قناعت.....
۱۱۲.....	۱-۱۴-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب قناعت.....
۱۱۳.....	۱۵-۲-۴- عقل عملی.....
۱۱۳.....	۱-۱۵-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب عقل عملی.....
۱۱۶.....	۱۶-۲-۴- گناه.....
۱۱۷.....	۱-۱۶-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب گناه.....
۱۱۸.....	۱۷-۲-۴- بخل.....
۱۱۹.....	۱-۱۷-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب بخل.....
۱۱۹.....	۱۸-۲-۴- عجب.....
۱۲۰.....	۱-۱۸-۲-۴- استنادات غیر صریح قرآنی در باب عجب.....
۱۲۱.....	نتیجه.....
۱۲۲.....	منابع.....

فهرست جداول

شماره	صفحه
جدول ۱-۱. استنادات صریح در توحید ذاتی	۲۹
جدول ۲-۱. استنادات غیر صریح در توحید ذاتی	۳۰
جدول ۳-۱. استنادات صریح در توحید صفاتی	۳۲
جدول ۴-۱. استنادات غیر صریح در توحید صفاتی	۳۴
جدول ۵-۱. استنادات صریح در توحید افعالی	۳۶
جدول ۶-۱. استنادات صریح در توحید در عبادت	۳۸
جدول ۷-۱. استنادات غیر صریح در توحید در عبادت	۳۹
جدول ۸-۱. استنادات در توحید در مناظرات	۴۱
جدول ۹-۱. استنادات در نبوت عامه	۴۸
جدول ۱۰-۱. استنادات در نبوت خاصه	۴۹
جدول ۱۱-۱. استنادات در نبوت در مناظرات	۵۰
جدول ۱۲-۱. استنادات صریح در امامت	۵۴
جدول ۱۳-۱. استنادات صریح در امامت	۵۶
جدول ۱۴-۱. استنادات غیر صریح در امامت	۶۰
جدول ۱۵-۱. استنادات در امامت در مناظرات	۶۳

- جدول ۱-۱۶. استنادات صریح در معاد ۷۰
- جدول ۱-۱۷. استنادات غیر صریح در عدل ۷۳
- جدول ۱-۲. استنادات در بحث فروع دین ۷۷
- جدول ۲-۲. استنادات صریح در بحث ایمان ۹۰
- جدول ۳-۲. استنادات غیر صریح در بحث ایمان ۹۱
- جدول ۴-۲. استنادات صریح در بحث شکر گذاری ۹۳
- جدول ۵-۲. استنادات غیر صریح در بحث شکر گذاری ۹۴
- جدول ۶-۲. استنادات صریح در بحث توکل ۹۵
- جدول ۷-۲. استنادات غیر صریح در بحث توکل ۹۶
- جدول ۸-۲. استنادات صریح در بحث صله رحم ۹۷
- جدول ۹-۲. استنادات غیر صریح در بحث صله رحم ۹۸
- جدول ۱۰-۲. استنادات غیر صریح در بحث دعا و عبادت ۹۹
- جدول ۱۱-۲. استنادات غیر صریح در بحث تواضع ۱۰۲
- جدول ۱۲-۲. استنادات غیر صریح در بحث محاسبه نفس ۱۰۳
- جدول ۱۳-۲. استنادات غیر صریح در بحث سکوت ۱۰۴
- جدول ۱۴-۲. استنادات غیر صریح در بحث صبر و شکیبایی ۱۰۶
- جدول ۱۵-۲. استنادات غیر صریح در بحث استغفار ۱۰۷
- جدول ۱۶-۲. استنادات غیر صریح در بحث وفای به عهد و ادای حق ۱۰۹
- جدول ۱۷-۲. استنادات غیر صریح در بحث تفکر ۱۱۰

- جدول ۲-۱۸. استنادات غیر صریح در بحث معرفت ۱۱۱
- جدول ۲-۱۹. استنادات غیر صریح در بحث قناعت ۱۱۲
- جدول ۲-۲۰. استنادات غیر صریح در بحث عقل عملی ۱۱۳
- جدول ۲-۲۱. استنادات غیر صریح در بحث گناه ۱۱۷
- جدول ۲-۲۲. استنادات غیر صریح در بحث بغل ۱۱۹
- جدول ۲-۲۳. استنادات غیر صریح در بحث عجب ۱۲۰

نشانه های اختصاری:

به منظور سهولت در تطبیق آیات با روایات سعی شده است در برخی جداول شماره گذاری صورت گیرد.

فصل اول

کلیات و تعاریف

ابراهیم بن عباس درباره امام رضا(ع) می فرماید: ((كَانَ كَلَامُهُ كَلِمَةً وَ جَوَابُهُ تَمَثُّلُهُ اِنْتِزَاعَاتٍ مِّنَ الْقُرْآنِ)) سخنان امام رضا(ع) و جوابها و مثالهای آن حضرت به طور کلی از قرآن برداشت شده بود(صدوق، ۱۳۷۸ق : ۱۸۰/۲). براساس محتوای حدیث شریف ثقلین، اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) عدل لا ینفک قرآن به حساب می آیند. آنان پیشوایان معصوم و حجت خدا میان مردم می باشند. آگاه ترین مردم نسبت به ظاهر و باطن آیات قرآن هستند. مسلم است که در نهایت دلسوزی و اخلاص در جهت حمایت از قرآن گام بر می داشتند و با نهایت دقت به پرسش های مردم درباره آیات قرآن پاسخ می دادند، به همین دلیل می توان گفت که سخنان اهل بیت(علیهم السلام) در راستای تفسیر و توضیح و رفع ابهام آیات قرآن است و کاملاً بر محتوای قرآنی منطبق می باشد اما اینکه تا چه حد از شواهد قرآنی به صراحت استفاده نموده اند و یا اینکه به شکل غیر صریح محتوای قرآن را در کلام خود گنجانده اند، می تواند مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد، بنابر این استنادات و شواهد قرآنی در کلام معصومین(علیهم السلام) یکی از موضوعات قابل اعتنایی است که توجه همه روی آورندگان به قرآن و تفسیر را به خود جلب نموده است.

در این میان کلام امام رضا(علیه السلام) که ملقب به (عالم آل محمد) است می تواند مورد توجه و پژوهش قرار گیرد پس جا دارد که به استنادات و شواهد قرآنی در کلام امام رضا(علیه السلام) پرداخته شود و پیشینیان نیز به نوعی با آن انس داشته اند ولی به صورت مستقل و مدون آثاری یافت نشده است، امید است که این پژوهش بتواند جایگاه قرآن در کلام معصومین علی الخصوص امام رضا (علیه السلام) را بهتر نشان دهد و حقانیت شیعه را بیش از پیش نمایان سازد.

۱-۲- بیان مسأله

این پژوهش سعی بر آن دارد که شیوه امام رضا(علیه السلام) را در استفاده از آیات قرآن مورد بررسی قرار دهد و در پی آن است که میزان کمی و تبیین کیفی استنادات آن حضرت (علیه السلام) را به آیات قرآن مشخص نماید و مسلم است که امام رضا(علیه السلام) استنادات صریحی در سخنان خود به قرآن دارند و در عین حال به صورت تاویلی نیز اشاره به آیات قرآن نموده اند. استفاده از ظواهر آیات و استناد به آن از مواردی است که در سخنان آن حضرت به چشم می خورد و مستنداتی دال بر استشهاد آن حضرت (علیه السلام) بر بواطن قرآن نیز یافت می شود. ظهور و بروز این رویکرد در دفاع از عقاید حقه شیعه بسیار موفقیت آمیز بوده است. این همه باعث می شود که پیروان آن حضرت (علیه السلام) نیز همین گونه باشند و برای این حقیر نیز انگیزه

خوبی به حساب می آید و اگر این حرکت پی گیری شایسته‌ای شود می توان گفت به معرفی سبک تفسیری قرآن به قرآن توسط اهل بیت (علیهم السلام) خدمت شایانی می شود ؛ به ویژه که امام رضا(علیه السلام) برای جویندگان حق و علاقه مندان به مباحث قرآنی جایگاه شایسته ای دارند .

۱-۳- هدف های تحقیق

۱- ارائه موارد کمی و تبیین کیفی استنادات امام رضا(علیه السلام) به آیات قرآن

۲- ارائه استنادات صریح امام رضا(علیه السلام) به آیات قرآن

۳- ارائه استنادات غیرصریح امام رضا(علیه السلام) به آیات قرآن

۱-۴- ضرورت انجام تحقیق

آنچه تاکنون پیرامون بیانات اهل بیت (علیهم السلام) آمده و تدوین شده است چنان والا و قابل اعتنا است که باعث تداوم حیات شیعه گشته است . در این میان روایات تفسیری اهل بیت(علیهم السلام) از ارزش خاصی برخوردار است و جا دارد که به مستندات و شواهد قرآنی اهل بیت(علیهم السلام) اعتنا شود تا از یک سو ارزش قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) همگام و هماهنگ معرفی شود و از سوی دیگر به برگ های زرین حقانیت شیعه افزوده گردد و هر چه در این باره تحقیق شود باز جای کار دارد.

یکی از این زاویه ها ، بررسی مستندات قرآنی در سخنان امام رضا(علیه السلام) است که از یک طرف شیعیان جهان به آن اعتنا می کنند و از طرف دیگر به شیعیان ایران اعتبار دو چندان می بخشد. با این پژوهش شیوه ی استفاده امام رضا(علیه السلام) از قرآن نیز حاصل می گردد و تا به حال این گونه پژوهشی پیرامون سخنان گهر بار امام رضا(علیه السلام) به شکل مستقل انجام نشده است .

۱-۵- سوال ها یا فرضیه های تحقیق

۱- استنادات صریح و غیر صریح به آیات قرآنی در کلام امام رضا(علیه السلام) به چه شکلی است؟

۲- آیا استنادات امام رضا (علیه السلام) به ظاهر قرآن می باشد؟

۳- آیا استنادها و شواهد قرآنی امام رضا(علیه السلام) به باطن قرآن می باشد و جنبه تاویلی دارد؟

۱-۶- تعریف مفاهیم مطرح شده در سؤال‌ها و فرضیه‌ها

۱-۶-۱- امام رضا (علیه السلام)

امام علی بن موسی‌الرضا (علیه‌السلام) هشتمین امام شیعیان از سلاله پاک رسول خدا(ص) و هشتمین جانشین پیامبر مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) می‌باشد که در سال ۱۴۸ هـ ق در مدینه دیده به جهان گشود. پدر بزرگوار آن حضرت امام موسی کاظم (علیه السلام) و مادر ایشان نجمه از شایستگان می‌باشد. ایشان در سن ۳۵ سالگی به امامت رسید و به مدت ۲۰ سال عهده‌دار مسئولیت امامت و رهبری شیعیان گردیدند و حیات ایشان مقارن بود با خلافت خلفای عباسی که سختی‌ها و رنج‌های بسیاری را بر امام رواداشتند و سرانجام مأمون عباسی ایشان را در سن ۵۵ سالگی در سال ۲۰۳ هـ ق به شهادت رساند. مرقد مطهر امام رضا (علیه السلام) در مشهد مقدس می‌باشد. (ر.ک. احمدی، ۱۳۸۶: ۱۳۶)

حضرت رضا(علیه السلام) در جهت اعتلای مکتب اسلام به ویژه حقانیت مذهب شیعه از انجام هر کاری دریغ نمی‌ورزید و با مناظرات و صحبت‌های شایسته‌ای که با عالمان زمانه خویش داشتند توانستند دل‌های مردم ایران را به سوی خود سوق دهند.

۱-۶-۲- استنادات و شواهد

آنچه که در درک بهتر متن و قوام و پایداری یک نوشتار به آن اعتماد می‌شود و باعث آشکار شدن استحکام متن می‌گردد. وقتی می‌گوییم فلان سخن مستند است یعنی قابل اعتماد می‌باشد و ارزش آن بالا است (انیس، منتصر، الصوالحی و احمد، ۱۴۱۶ق: ۴۵۴/۱). روی‌آوری به استنادات قرآنی در جهت دفاع و حمایت از منابع حدیثی معصومین (علیهم‌السلام) یکی از بهترین رویکردهای اندیشمندان مسلمان در طول تاریخ بوده و همین امر توانسته است شیعه را قوام بخشد. منظور از استناد در این جا معنای عام آن است یعنی وقتی گفته می‌شود استناد منظور ما اقتباس ، شرح ، توضیح ، تفسیر و یا هرسخنی از حضرت رضا(ع) که در لا به لای آن آیات قرآن باشد، حال چه صریح و چه غیرصریح. شواهد نیز همان آیاتی است که معصوم برای تایید سخن خود و یا دادن حکمی فقهی به مردم از آن بهره می‌برد یا قرینه‌هایی در سخن معصوم است که باعث وجود اثری از قرآن می‌باشد.

۱-۶-۳- قرآن

راغب اصفهانی (۱۴۱۲ق: ۶۶۸) واژه قرآن را از ریشه «قرأ» می‌داند که در اصل مصدر است و بر وزن فعلان و به معنای خواندن می‌باشد و به همین معنا در خود قرآن نیز به کار رفته است «إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ» (قیامت/۱۷-۱۸).

در مجموع باید گفت قرآن کتابی است که جداکننده‌ی حق از باطل، اعتلادهنده ذکر خدا و هویت-بخش هر یک از مسلمانان است و از آن جا که قابلیت تفسیر برای قرآن وجود دارد خداوند که خود نازل کننده قرآن است تعیین کننده مفسر حقیقی‌اش نیز می‌باشد و این مفسر حقیقی جز اهل بیت (علیهم السلام) کس دیگری نیستند.

۱-۶-۴- صریح

صریح یعنی روشن و بدون شبهه و آزاد از مخلوط بودن با باطل (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۴۸۲) در واقع صریح به مواردی گفته می‌شود که در آن کنایه و تعریض وجود ندارد و به طور واضح به آنچه گوینده در نظر دارد دلالت می‌کند (طریحی، ۱۳۷۵ش: ۲/۳۸۵)

صریح آن چیزی است که نیازمند به تقدیر و تأویل نیست کلمه صریح براساس کاربردش می‌تواند متفاوت باشد وقتی که برای زمین و بنای ساختمانی به کار رود یعنی بنایی که به راحتی قابل دیدن است وقتی برای جنس به کار رود یعنی خالص است و در آن ناخالص وجود ندارد و وقتی برای هوای روز به کار رود یعنی هوای پاک و صاف که در آن لکه‌های ابر هم نیست.

خلاصه آن که این کلمه در معنای ظهور آمده است وقتی می‌گوییم استنادات صریح امام رضا (علیه السلام) یعنی وجود آیه در کلام آن حضرت (علیه السلام) ظهور دارد و آشکار است. (مصطفوی، ۱۳۶۸ش: ۶/۲۲۰)

استنادات صریح مواردی هستند که امام معصوم (علیه السلام) برای القاء علم و فهم و کلام خود آیه‌ای از قرآن را بیان می‌کند تا مخاطب وی شبهه‌ای برایش ایجاد نشود و متوجه می‌شود که آن سخن با تکیه به قرآن بیان شده است.

۱-۶-۵- غیر صریح

آنچه که در مقابل صریح قرار می‌گیرد. منظور شواهدی هستند که آیه‌ای از قرآن به شکل صریح در کلام معصوم (علیه السلام) به چشم نمی‌خورد ولی پس از بررسی محتوایی کلام معصوم (علیه

السلام) معلوم می‌شود که این سخن با آیه و یا آیاتی از قرآن منطبق است و واژه یا واژه‌هایی در کلام معصوم (علیه السلام) وجود دارد که آیات قرآن را به ذهن متبادر می‌کند و گویا به طور غیر مستقیم به آن دلالت دارد.

۱-۷- کلید واژگان طرح تحقیق و معادل لاتین آن

Imam Reza	امام رضا(علیه السلام)
Citations	استنادات
Quran	قرآن
Precise	صریح
Imprecise	غیر صریح

۱-۸- پیشینه تحقیق

پیرامون استندهای قرآنی سخنان امام رضا (علیه السلام) به شکل مستقل پایان نامه یا مقاله یا کتابی یافت نشد اما مواردی که می‌تواند به نوعی شباهت به عنوان این پایان نامه داشته باشد عبارتند از:

کتاب‌ها: اخبار و آثار حضرت امام رضا (علیه السلام) نوشته عزیز الله عطاردی قوچانی، انتشارات کتابخانه صدر، چاپ تهران؛ کتابی جامع و کامل که شامل تمام مطالب وارده از حضرت رضا (علیه السلام) از جمله اخبار و روایات وارده در موضوعات مختلف معارف دینی می‌باشد.

در این کتاب به توضیحات مختصری پیرامون سخنان امام رضا (علیه السلام) پرداخته است و در برخی از موارد آن آیه‌ای را ذکر نموده است.

پایان نامه‌ها: ۱- جایگاه قرآن و روش استفاده از آن در مناظرات امام رضا (علیه السلام) در دانشکده علوم و حدیث قم توسط محبوبه رجایی در ۱۳۹۳.

در این پژوهش تنها به بررسی مناظرات امام رضا (علیه السلام) پرداخته شده است اما هدف ما در این پژوهش بررسی احادیث و مناظرات وارده از آن حضرت (علیه السلام) با تکیه بر آیات قرآن در حد وسع خویش می‌باشد.

۲- بررسی مستندات قرآنی خطبه امام رضا (علیه السلام) در وصف امام در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران توسط اکرم السادات حسینی زاده در سال ۱۳۹۲.

پژوهش حاضر ضمن تبیین و بررسی مستندات قرآنی خطبه امام رضا (علیه السلام) که در بیان فضل و رتبه امام در مرو ایراد فرمودند به اثبات وجوب سه ویژگی اساسی برای امام به عنوان جانشین پیامبر (صلی الله علیه و اله) می پردازد که از منظر آیات مورد استناد ایشان در خطبه مذکور و همچنین روایات تأویلی وارده در ذیل آنها به دست می آید.

۳- بررسی اسانید روایات تفسیری امام رضا (علیه السلام) در تفسیر البرهان بحرانی در دانشگاه فردوسی مشهد توسط مرتضی عرب در سال ۱۳۸۹.

در این پژوهش به بررسی سندی روایات امام رضا (علیه السلام) پرداخته شده و میزان اعتبار آنها تعیین شده است.

۴- امامت در گفتار قرآنی امام رضا (علیه السلام) در دانشگاه علوم حدیث قم توسط محمد امین انسان در سال ۱۳۹۱.

در این تحقیق به اهمیت موضوع امامت که توسط امام رضا (علیه السلام) با استناد به آیات وحی مطرح گردیده و جایگاه امامت در زمینه‌های مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

هر یک از این پژوهش‌ها از زاویه‌ای خاص به توضیح سخن امام رضا (علیه السلام) پرداخته‌اند اما در این پایان نامه علاوه بر جمع‌آوری استنادهای صریح و غیر صریح سخنان امام رضا (علیه السلام) که کاری بسیار سنگین و طاقت فرسا بوده است به توضیح و تحلیل برخی از این استنادها نیز می‌پردازیم.

ب) چکیده تحقیقات انجام شده در ایران

پایان نامه‌ای دانشگاهی به طور مستقل در مورد استنادها و شواهد قرآنی در کلام امام رضا (علیه السلام) یافت نشد.

ج) چکیده تحقیقات انجام شده در خارج از ایران

پژوهشی در خارج از ایران که به طور مستقل درباره استنادها و شواهد قرآنی در کلام امام رضا (علیه السلام) که انجام شده باشد، یافت نشد.